

# *Studia Biblica Slovaca*

Ročník 11

2019

Číslo 1

Offprint



*Studia Biblica Slovaca* je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník XI (2019), číslo 1

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Redakčná rada/Editorial board:

Georg BRAULIK OSB (Wien, AT)

Jaroslav BROŽ (Praha, CZ)

Jeremy CORLEY (Dublin, IE)

Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, IT)

Pavol FARKAŠ (Nitra, SK)

Juraj FENÍK (Košice, SK)

Massimo GRILLI (Roma, IT)

Leslie HOPPE OFM (Chicago, US)

Peter JUHÁS (Münster, DE)

Branislav KLUŠKA (Ružomberok, SK)

Róbert LAPKO (Košice, SK)

Libor MAREK (Detroit, US)

Helena PANCZOVÁ (Bratislava, SK)

Petr POKORNÝ (Praha, CZ)

Jaroslav RINDOŠ SJ (Bratislava, SK)

Milan SOVA (Bratislava, SK)

Fides Iveta STREKOVÁ CJ (Prešov, SK)

Jozef TIŇO (Bratislava, SK)

František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie, SK)

Miroslav VARŠO (Košice, SK)

Ian YOUNG (Sydney, AU)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín, SK)

Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)

Redaktor pre recenzie: Július PAVELČÍK (České Budějovice, CZ)

Výkonný redaktor: Martina KORYTIAKOVÁ (Roma, IT)

Za recenzovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Obálka: Karol Hájiček

Na príprave publikácie sa podieľali: Lionel Goh OFM, Zuzana Očkajáková, Rosario Pierri OFM, Milan Tomaga, Lucilla Mária Tongel'ová SDR a Kevin Zilverberg.

Príspevky v slovenčine, češtine a angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie: *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Preferované fonty písma pre hebrejštinu a gréčtinu sú SBL Hebrew and SBL Greek. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verzou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Spresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné na [www.biblica.sk](http://www.biblica.sk).

Články časopisu sú abstrahované v dvoch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591 a *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

***Studia Biblica Slovaca***

Printed in Slovakia, 6/2019

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

**ISSN 1338-0141**

**e-ISSN 2644-4879**

**EV 3744/09**

## Recenzie

**ČAPEK, Filip: *Archeologie, dějiny a utváření identity starověkého Izraele*, Praha: Vyšehrad, 2018. 295 s. ISBN 978-80-7601-082-6.**

Vydavateľstvo Vyšehrad prispelo po trojici kníh Izraela Finkelsteina a nedávnom prírastku od Angeliky Berlejungovej ďalšou knihou k porozumeniu dejín starovekého Izraela. Autorom knihy je Filip Čapek, docent Starého zákona Evanjelickej teologickej fakulty Karlovej univerzity (ETF UK) v Prahe. Čapek sa zaoberá otázkami biblickej a starozákonnej teológie, výkladom starozákonných textov a v neposlednom rade „biblickou“ archeológiou. Od roku 2008 sa pravidelne zúčastňuje archeologických kampaní v Izraeli v spolupráci predovšetkým s Telavivskou univerzitou. Od roku 2013 je hlavným koordinátorom pravidelnej českej účasti študentov a učiteľov ETF UK na týchto kampaniach. Táto aktívna spolupráca sa premietla z terénu aj do každoročných vedeckých sympózií Tel Aviv – Praha. V priebehu týchto aktivít Čapek nadviazal množstvo osobných vzťahov s poprednými izraelskými bádateľmi, vďaka čomu sa dostal do „centra diania“ v tomto inak ťažko prehľadnom odbore. Archeologické vykopávky každoročne prinášajú nové výsledky. Bohužiaľ však príprava publikácie o týchto výsledkoch môže trvať celé roky. S ohľadom na uvedené je prístup k najnovším informáciám „z prvej ruky“ takmer nevyhnutým predpokladom pre poučné písanie o dejinách Izraela. Z uvedených dôvodov je teda Čapek vhodným kandidátom na napísanie knihy na túto tému.

V úvode autor formuluje niekoľko konkrétnych otázok, ktorými sa kniha bude zaoberať. Vyplýva z nich, že témou celej knihy sú počiatky Izraela (a Judska), ich spleť dejiny v historických súvislostiach a taktiež literárne spracovanie týchto dejín v biblických textoch. Na tieto otázky nadväzuje séria metodologických poznámok, ktoré môžu výborne poslúžiť aj ako všeobecný úvod ku kritickej biblistike a jej kľúčovým teoretickým predpokladom. Autor opisuje vzájomný vzťah troch kľúčových zdrojov pre akúkoľvek historickú rekonštrukciu. Ide o hmotnú kultúru, mimobiblické a biblické texty. Čapek kladie dôraz na rozlišovanie medzi dvomi historickými kontextmi, ktoré kritické bádanie odhaľuje: (1) kontext, o ktorom sa referuje a (2) kontext, z ktorého sa referuje. Toto rozlíšenie sa týka predovšetkým biblických textov, ktoré opisujú historické udalosti z časového

odstupu (t. j. z druhého kontextu), a je teda nutné pýtať sa na otázky, *prečo* a *ako* starovekí biblickí autori opisujú zmienené udalosti, a tým odhaľovať ich teologické či ideologické motivácie. Toto rozlišovanie je základnou úlohou kritického pohľadu biblistu.

Druhá kapitola, nazvaná „Počátky“, sleduje vývoj od mladšej bronzovej doby ku koncu železnej doby I (približne 15. stor. pred n. l. – 970 pred n. l. podľa modifikovanej konvenčnej chronológie). Autor sa venuje prvej zmienke o Izraeli z konca 13. stor.<sup>1</sup> dochovanej na Merenptahovej stéle, a zániku mestských štátov v Kanaáne. Poukazuje nato, že medzi zmienkou z Merenptahovej stély a neskorším štátnym usporiadaním Izraela železnej doby chýbajú akékoľvek doklady preukazujúce kontinuitu. Za kolapsom kanaánskych mestských štátov je potrebné hľadať súbor viacerých faktorov: príchod morských národov, oslabenie vplyvu Egypta, zničenie revoltujúcich miest Egyptanmi, vzájomné spory kanaánskych mestských štátov a v neposlednom rade klimatické zmeny. Tento proces nebol jednorazový, ale ako Čapek prehľadne uvádza v tabuľke na s. 25, jednotlivé kanaánske mestá boli postupne zničené v rozmedzí jedného storočia. Následné premeny v ranej železnej dobe sleduje autor v oblasti severnej vysočiny, južnej vysočiny a Šefely. V oblasti severnej vysočiny je možné sledovať proces deurbanizácie a sebestačnosti jednotlivých sídiel vďaka poľnohospodárskej produkcii. Skupiny, ktoré v tejto oblasti žili, boli v kontinuite s kanaánskou kultúrou a neobjavujú sa žiadne známky vzniku nového etnika (s. 29). V južnej vysočine a Šefele platí v obmedzenej miere to isté. Aj táto lokalita bola osídlená predovšetkým (neskoro-) kanaánskym obyvateľstvom, ako dokladá hmotná kultúra. Zaujímavosťou tiež je, že v oblasti Šefely bolo pravdepodobne oveľa hustejšie osídlenie než v Jeruzaleme a jeho okolí (pozri tabuľku na s. 32). V tejto kapitole teda autor ukazuje, že hoci máme enigmatickú zmienku o Izraeli dochovanú už na Merenptahovej stéle z 13. stor., tak nám chýba akákoľvek evidencia na to, aby sme mohli popísať dejiny tohto „Izraela“ kontinuálne. Čapek tak otvorene priznáva chýbajúce články „príbehu“ Izraela, ktoré sa mnohí bádatelia snažia pochybnými rekonštrukciami dotvoriť. Hmotná kultúra obyvateľstva, ktoré žilo v oblasti Palestíny sledovaného obdobia nevykazuje žiadne známky nového etnika, a tak si na prvé známky existencie Izraela musíme počkať až do železnej doby IIA.

V tretej kapitole sa autor venuje „ťažkému“ 10. storočiu. Ide o obdobie, v ktorom podľa biblických textov vzniká tzv. Zjednotené kráľovstvo. Na rozdiel od predošlej epochy je v tomto období už možné hovoriť o súbore archeologických dokladov, ktoré naznačujú zmeny v regióne. Avšak, ako uvádza Čapek, interpretácia týchto dokladov je skutočne „ťažkou úlohou“, čo dokladá tým, že ten istý súbor

---

<sup>1</sup> Ak nie je uvedené inak, ide vždy o obdobie pred n. l.

indícií umožnil tri veľmi odlišné interpretácie „zrodu“ Izraela. Prvá rekonštrukcia, ktorej autorom je Yosef Garfinkel z Hebrejskej univerzity, vychádza z hmotnej kultúry v oblasti Šefely a snaží sa premeny v sledovanej oblasti interpretovať ako postupný vznik nového etnika – Judského kráľovstva. Druhá rekonštrukcia je od Israela Finkelsteina z Telavivskej univerzity, ktorý nachádza počiatky Izraela v tzv. „Gibeónskom štátnom útvare“ s centrom v Sícheme. Posledná rekonštrukcia pochádza od o generáciu mladšieho Finkelsteinovho kolegu Omera Sergiho. Ten sa vracia s veľkou dávkou dôvery v niektoré biblické texty k teórii o počiatku v Jeruzaleme. Čapková dôkladná prezentácia jednotlivých rekonštrukcií vrátane kritického hodnotenia každej z nich čitateľovi odhaľujú ich silné aj slabé stránky. V priebehu výkladu venuje pozornosť aj dobre známym indikátorom izraelského osídlenia, ako sú bravčové kosti, či typické druhy keramiky a ukazuje ich limity. V záverečnom zhrnutí autor rozlišuje medzi územným útvarom, politickou entitou, raným štátom, či plne rozvinutým štátom. Na tomto základe ukazuje, že nech už interpretujeme hmotné i písomné pamiatky akokoľvek, je zrejmé, že Izrael ani Judsko v „ťažkom“ 10. storočí ešte plne rozvinutým štátom neboli (s. 87). Na to si budeme musieť počkať až do ďalšieho storočia a ďalšej kapitoly.

Práve tomuto obdobiu sa venuje štvrtá kapitola. Tá, podobne ako aj všetky nasledujúce, začína oddielom „staroveké domino“, v ktorom Čapek opisuje politické dejiny regiónu v danom období. Dejiny malých štátov, akými staroveký Izrael i Judsko boli, sú totiž vždy závislé na dejinnej kontingencii, ktorú metafora domina dobre vystihuje. Obdobie 9. storočia nebolo žiadnou výnimkou a vzájomné interakcie Asýrie, Aram-Damasku, Izraela a neskôr aj Judska sú v centre záujmu. Čapek však neostáva pri povrchnom opise politických premien v regióne a púšťa sa do série konkrétností, na ktorých sleduje skutočný vznik Izraela a Judska. Podľa Čapka starším bratom je Izrael, ktorého počiatky sú ešte koncom 10. stor. málo viditeľné a o doložitelnom rozvinutom štáte možno hovoriť od dynastie Omriovcov približne po roku 880 (s. 98 – 99). Práve kráľ Omri je prvou dobre doloženou postavou dejín Izraela a zároveň zakladateľom najvplyvnejšej dynastie. Z obdobia tejto dynastie je možné vysledovať rozmach monumentálnych stavieb vrátane kráľovského paláca v Samárii, aktívny medzinárodný obchod, prvé izraelské písomné pamiatky i zmienky v mimobiblických textoch. Z dosiaľ povedaného je zrejmé, že biblická „zlatá éra“ Zjednoteného kráľovstva pod vedením Dávida a Šalamúna je teda skôr sférou ideologických pradejín než historickej skutočnosti. Napriek tomu sa Čapek zaoberá otázkou, prečo tieto tradície o Zjednotenom kráľovstve vznikli a aká je ich funkcia. Sleduje počiatky pôvodných severných biblických tradícií, ktoré sa vzťahujú k miestam ako Bétel, Síchem, či Šilo. Následne sleduje cesty, akými sa tieto tradície dostali do Judska, pretože, ako je dobre známe, biblické tradície podávajú dejiny Izraela z judskej perspektívy. Čapek v rozsiahlej diskusii o vývoji týchto tradícií

odmieta tzv. kompromisný model, podľa ktorého sa severné tradície dostali do Judska spolu s exulantmi po páde Samárie v roku 722, a zasadzuje tento proces do komplexnejších vzťahov Izraela a Judska 8. storočia. Autor dôkladnou argumentáciou ukazuje, že Judsko bolo od konca 9. stor. a v prvých desaťročiach 8. stor. filiálnym kráľovstvom omriovského Izraela skrze sobášnu politiku. Práve toto obdobie podľa Čapka možno označiť za jediné Zjednotené kráľovstvo, aj to iba s výhradami. Vďaka týmto vzťahom boli severné tradície v Judsku prítomné už pred rokom 722 ako súčasť kráľovskej propagandy. Avšak až potom, čo od začiatku 8. stor. vplyv Izraela v Judsku oslaboval, začali sa tieto tradície prepisovať tak, aby vytvárali identitu samostatného Judska, vymedzujúceho sa voči severnému kráľovstvu. Tento proces adaptácie, harmonizácie, rozširovania a transformovania severných tradícií k judskému obrazu Čapek podrobne demonštruje na viacerých príkladoch pomocou kritickej analýzy biblických textov (s. 115 – 137). Pomocou týchto príkladov Čapek ukazuje vzťah medzi dejinami a postupne vznikajúcou kultúrnou pamäťou Judska, ktorá slúži na budovanie kolektívnej identity.

Piata kapitola, nazvaná „První samostatnost“, sa venuje 8. stor. Opäť začína opisom širších politických udalostí vo forme „starovekého domina“. V ňom má opätovne kľúčovú rolu prítomnosť alebo neprítomnosť Asýrskej ríše na Prednom východe. V ďalšej časti kapitoly sa Čapek venuje kritickej reflexii biblických textov s ohľadom na Judsko prvej polovice 8. stor. Poukazuje na rôzne stratégie judských pisárov v ich teologickom a ideologickom opise dejín, ktorými sa vymedzovali voči Izraelu. Napríklad uvádzanie matiek v rodokmeňoch judských kráľov a ich pôvodu bolo snahou vysporiadať sa s tým, že v Judsku nevládli panovníci rodom, ani geograficky pôvodom z Judska (s. 149). Podobne judská historiografia zámerne zdôrazňovala hranice a taktiež odlišnosť izraelskej náboženskej praxe a tradícií. To predovšetkým demonizovaním tradícií spojených s izraelským náboženským a kultúrnym centrom v Bételi (s. 158 – 162). Judsko sa v stratégii písania svojich dejín na jednej strane muselo vymedziť a odlíšiť od Izraela za účelom vytvárania vlastnej identity a na strane druhej kreatívne na dejiny Izraela nadviazať, pretože s ním bolo aj historicky i nábožensky prepojené (s. 154). Rovnaké historické obdobie pokrývajú aj diela starozákonných prorokov Izaiáša, Ozeáša, Ámosa a Micheáša. Hoci, ako Čapek dokladá, literárne diela pripisované týmto prorokom prešli niekoľkými redakciami a dochovaná podoba textu je výrazne mladšia ako 8. stor., na ktoré odkazujú. Aj tieto prorocké texty sú však písané z judskej perspektívy, a teda sledujú rovnaký proces adaptácie. Proroci sa v nich síce vo svojich výrokoch obracajú na Izrael, avšak pedagogicky adresujú svoje slová Judsku (s. 157). Uvedené príklady, ale aj mnohé ďalšie, ktoré Čapek uvádza, demonštrujú proces emancipácie sa Judska od Izraela a s tým spojenú tvorbu národnej identity od 1. polovice 8. stor.

Šiesta kapitola s názvom „Poslední dlouhé století“ opisuje vývoj v Judskom kráľovstve 7. stor. až do jeho zániku. Kapitola tradične začína opisom starovekého domína, z ktorého vyplýva, že niekoľko zlých zahranično-politických rozhodnutí judských kráľov malo katastrofálne následky pre celý národ. Zásadnú časť tejto kapitoly tvorí prehľad judských kráľov v kritickom porovnaní ich profilov v biblických textoch a archeologickej evidencii. V tejto časti Čapek interpretuje zásadné rozdiely medzi deuteronomistickým spracovaním „posledného dlhého storočia“ a ich historickou „predlohou“. Taktiež poukazuje na zlyhania starších interpretácií archeologických nálezov, ktoré boli prehnane ovplyvnené biblickým textom. Z archeologických dokladov tak vyvstáva obraz značne odlišný od toho biblického. Za jednoznačne najúspešnejších kráľov 7. stor. je nutné považovať Acháza a Menašeho. Acház bol vôbec prvým samostatným kráľom Judska a vďaka svojej pragmatickej medzinárodnej politike s príklonom k Asýrii umožnil územný rozmach, výstavbu monumentálnej zástavby, prosperitu i značnú mieru samostatnosti. Taktiež je pravdepodobné, že to bol Acház, kto vybudoval prvý oltár Jahvemu v Jeruzaleme podľa izraelského vzoru z Damasku (s. 187 – 189). Menašeho 50-ročná vláda bola v mnohom podobná a po Chizkijovej vzbure voči Asýrii, ktorá takmer skončila tragicky, išlo o obdobie obnovy a prosperity. Biblický opis však ani jednému z týchto kráľov nepraje a vykresľuje ich veľmi negatívne. Menaše je dokonca vyobrazený ako vôbec najhorší z judských kráľov. V kontraste k nim deuteronomistické podanie vyzdvihuje kráľov Chizkiju a Joziáša, ktorých považuje za náboženských reformátorov a úspešných vládcov. Pozitívne hodnotenie ich vlády je však spätou reflexiou, ktorá vyzdvihuje predovšetkým ich odpor voči Asýrii a snahu o národnú samostatnosť. Opisy o územnej expanzii, ktoré korelujú s náboženskou pravovernosťou, sú však nepravdivé. Pokiaľ ide o centralizáciu kultu, tak počiatky je možné sledovať už za vlády Acháza a ide skôr o prirodzený štátotvorný proces, ktorý síce vrcholí za vlády Chizkiju, no pokračuje aj po ňom (s. 192). Hoci je možné za vlády Menašeho doložiť zvýšené množstvo asýrskej ikonografie na judskom území, pravdepodobne nešlo o politickú agendu, ale o prirodzený proces kultúrneho importu (s. 197). Naopak o Joziášovi chýbajú akékoľvek archeologické doklady. Historicky je však možné rekonštruovať, že aj napriek pozitívnemu hodnoteniu biblických textov bol taktiež vazalom Asýrie a neskôr Egypta. Dokonca administratívny systém, ktorý sa používal za jeho vlády, tzv. pečate s rozetou, ikonograficky súviseli s bohyňou Ištar (s. 199). Je teda zrejmé, že biblický opis týchto kráľov sleduje iné ciele ako ich skutočné historické pôsobenie. Čapek teda venuje pozornosť teologicko-ideologickým zámerom deuteronomistického diela v jeho jednotlivých vrstvách. Predexilová vrstva zdôrazňovala ideálne prosperujúce kráľovstvo, centralizované okolo jeruzalemského kultu. Exilová vrstva sa predovšetkým zaoberala otázkou, prečo došlo k pádu

Judska. Nakoniec poexilová vrstva formuluje ideologický výhľad a nový *modus vivendi* medzi deportovanými navrátilcami a ostatnými, ktorí na území Judska zostali (s. 211 – 212).

Posledná kapitola s názvom „Konec a nový počátek“ opisuje pád Judska a poexilový vývoj v perzskej dobe. Čapek sa v tejto kapitole sústreďuje predovšetkým na biblické texty, ich redakcie z daného obdobia a na spôsob, akým prispievajú tvorbe identity poexilového Izraela vo vzťahu k „Svätej zemi“. Všimá si, že exiloví pisatelia formulovali riešenie tragického zániku Judska pomocou interného previnenia Judska. Podobnú stratégiu pôvodne pedagogického charakteru použili judskí pisatelia i na interpretáciu pádu Izraela v roku 722. Izrael a Samária si svoj pád zaviniли sami svojou bezbožnosťou a nahromadením hriechov. Väčšiu časť tejto kapitoly venuje Čapek vyvráteniu mýtu o prázdnej zemi, teda presvedčeniu o úplnom zničení a vysťahovaní Judska, a mýtu o hromadnom návrate z exilu. Tieto mýty slúžili predovšetkým k vymedzovaniu sa voči Júdovcom, ktorí nikdy neopustili svoju krajinu a pravdepodobne pokračovali v jahvistickom kulte. Ďalej voči tým, ktorí naopak v exile zostali a v neposlednom rade voči Samaritánom. Kľúčové biblické texty tejto doby sú knihy Ezdráš, Nehemiáš, Knihy kroník, ale aj proroci Ezechiel či Jeremiáš. Tieto biblické mýty legitimizujú ako pravých pokračovateľov Izraela tých, čo sa postupne vracajú z exilu a nárokuje si správu zeme (s. 233). Autor teda aj v tejto kapitole pomocou archeologického dokladového materiálu a mimobiblických textov ukazuje, že biblické texty sú na jednej strane tendenčnou teologickou literatúrou, avšak na druhej strane ich nie je možné, spolu s minimalistami, označiť za historickú fikciu. Tieto texty sa k minulým udalostiam vzťahujú a čerpajú z nich, no spracovávajú ich takým spôsobom, aby z reflexie nad nimi vyplývalo posolstvo pre adresovanú komunitu (s. 237).

Knihá Filipa Čapka je významným pokusom o rekonštrukciu dejín Izraela, vychádzajúc z najaktuálnejších archeologických dokladov, epigrafických pamiatok a kritickej analýzy biblických textov. Aktuálnosť informácií dokladá aj zoznam použitej literatúry (s. 251 – 280), ktorý dokonca na niektorých miestach obsahuje zdroje, ktoré ešte len majú vyjsť. Veľkým prínosom tejto knihy je množstvo nahromadených informácií a taktiež kritické spracovanie súčasnej archeologickej a biblickej diskusie. Čapek v knihe predkladá niekoľko dobre vyargumentovaných hypotéz, avšak aj keby čitateľ tieto hypotézy odmietol, kniha nestojí iba na nich a poskytuje veľkorysý priestor iným názorom. Silnou stránkou knihy je kritická práca s biblickými textami. Čapkovi možno vytknúť občasné nadbytočné opakovanie niektorých výkladov, čo je pravdepodobne spôsobené tým, že hranice medzi jednotlivými kapitolami prirodzene nie sú ostré, ale skôr plynulé. Taktiež by čitateľovi zo širšej odbornej obce pomohlo, keby sa Čapek v úvode venoval viac metodologickým predpokladom štúdia historických látok Starého zákona.

Predovšetkým zmienky o deuteronomistickom diele, ktoré sú v knihe rôzne roztrúsené, by mohli byť ucelene podané v úvode. Určite by to pomohlo čitateľovi lepšie porozumieť tomu, prečo sú niektoré pasáže historicky relevantné, zatiaľ čo iné nie. Autor sa v knihe taktiež dôsledne drží wittgensteinovského hesla „o čom nemožno hovoriť, o tom sa musí mlčať“, avšak biblistov i ďalších čitateľov by určite zaujímalo prečítať si viac o legendárnych „pradejinách“, do ktorých Čapek spolu so súčasným bádáním odsúva takmer všetko pred 9. stor., vrátane Dávida, Šalamúna i egyptskej stopy izraelskej kolektívnej pamäte.

*Dávid Cielontko*  
*Kabinet pro klasická studia Filosofického ústavu AV ČR*  
*Oddělení biblických studií*  
*Na Florenci 1420/3*  
*110 00 Praha 1*  
*Česká republika*

**ŠTRBA, Blažej a kol.: *Emócie v Biblii. Výskum fenoménu emócií v biblickej tradícii* (StBiSISup 3), Bratislava: UK RKCMBF, 2018. 328 s. ISBN 978-80-88696-75-9.**

Emócie patria k prirodzenosti ľudského života, z ktorej nie je možné vylúčiť ani náboženstvo a limitovať ho len na to kognitívne či doktrínálne. To by odporovalo aj biblickému charakteru Božej komunikácie, pretože Boh sa prihovára človeku taktiež cez emócie a človek mu často práve prostredníctvom emócií odpovedá. Tento charakteristický prvok biblického zjavenia sa stal východiskom pre autorov monotematickej monografie *Emócie v Biblii*. Ako sa píše v úvode k monografii, „hlavným predmetom ich bádania boli emócie ako základný antropologický aspekt doložený v Biblii či už Starého, alebo Nového zákona“ (s. 3). Cieľom autorov bolo preskúmať vybrané biblické texty, v ktorých sa nachádzajú emócie, a na základe analýzy textov určiť funkciu týchto emócií v kontexte náboženského prežívania. Monografia je členená do troch sekcií. Prvá má charakter terminologického a ideového úvodu, ďalšie dve sú venované textom Starého a Nového zákona. Na monografii sa podieľalo jedenásť autorov. Okrem hlavných častí monografia obsahuje úvod, záverečné zhrnutie jednotlivých kapitol v slovenskom a anglickom jazyku, zoznam použitej literatúry a menný index.

V úvodnej sekcii publikácie je v prvom rade pozornosť venovaná emóciám z hľadiska psychológie. Po úvahách o nejednoznačnosti a zložitosti konceptu emócií a predstavení komponentov, ktorých interakcia tvorí emóciu, ponúkajú autori

## Obsah

### **Georg BRAULIK**

Kánonicko-intertextuálne čítanie a biblická hermeneutika.

K aktuálnej diskusii v starozákonnej vede ..... 1-10

### **Blažej ŠTRBA**

Od kráľovho krčaha k prorokovmu. Prieskum motívu

„krčaha“ חַרְחָלָה v masoretskom texte ..... 11-28

### **Massimo GRILLI**

Usmernenia a výzvy pre novozákonnú biblickú teológiu ..... 29-41

### **Eubomír MAJTÁN**

Timotej – Pavlov delegát v komunitách. Osoba delegáta v Pavlových listoch vo svetle grécko-rímskej korešpondencie a rabínskej

halachickej literatúry ..... 42-56

**Abstrakty a recenzie** ..... 57-72

**Správy a oznamy** ..... 73-86

## Contents

### *Georg BRAULIK*

Intertextual Canonical Reading and Biblical Hermeneutics:  
Remarks on the Current Dialogue within Old Testament  
Scholarship ..... 1-10

### *Blažej ŠTRBA*

From the King's Jug to the Prophet's. Exploring the Motif of  
"Jug" יַיִן in the Masoretic Text ..... 11-28

### *Massimo GRILLI*

Guidelines and Challenges for New Testament Biblical Theology ... 29-41

### *Lubomír MAJTÁN*

Timothy – Paul's Agent in the Communities. The Status of Agent  
in the Pauline Epistles in the View of Greco-Roman Diplomatic  
Correspondence and Rabbinic Halachic Literature ..... 42-56

**Abstracts and Reviews** ..... 57-72

**Communications and References** ..... 73-86